

vet sevketti ve 1795'te Lahsâ'yı ve Katîf'i ele geçirdi. 1798 Ekiminde, Bağdat Valisi Süleyman Paşa tarafından bu bölgeye gönderilen Kethüdâ Ali Paşa kumandasındaki kuvvetler Vehhâbîler'e karşı başarı kazanamayınca, 1799'da iki taraf arasında altı yıllık bir barış yapıldı.

1773'te Mekke Şerifi Sürûrî'den vergi karşılığı mukaddes yerleri ziyaret izni alan Abdülazîz, 1787'de bu izni geri alan Mekke Şerifi Gâlib ile mücadeleye girişti ve 1798'de Mekke'ye serbestçe girme hakkına sahip oldu. 1802'de, Şii Hazâil kabilesinin bir Vehhâbî kafilisini vurması üzerine, oğlu Suûd'u Irak Kerbelâ bölgesine göndererek Kerkük'ü yağma ettirdi, halkını da topluca öldürttü. 1803 Şubatında Tâif'i ele geçirerek orayı da yağmalattı ve ardından Mekke'ye yöneldi. Muhtemel bir katliam ve yağmanın önüne geçmek isteyen Mekke Şerifi Gâlib'in kardeşi Abdülmuîn, onları şehre davet etti ve böylece Vehhâbîler 1803 Nisanında Mekke'ye girdiler. Burada dört gün kadar kaldıktan sonra Cidde üzerine yürüdüler; ancak bu sırada Cidde'de bulunan Gâlib, Cidde Valisi Şerif Paşa ile birlikte Vehhâbîler'i bozguna uğrattı. Abdülazîz'in Necid'e çekilmesi üzerine de Mekke geri alındı (Temmuz 1803). Hâkimiyetini Basra, Bahreyn, Uman taraflarına kadar yayan Abdülazîz, 4 Kasım 1803'te Der'iyye'de bir camide, Irak katliamından çok etkilenen Şii tarafından hançerlenerek öldürüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Resul Hâvî Efendî, *Târih-i Devhatü'l-Vüzerâ ve Zeyl-i Gülşen-i Hulefâ*, Bağdad 1246, 116^a, 118^b, 126^b-127^a; Eyûb Sabri, *Târih-i Vehhâbiyân*, İstanbul 1296, s. 40-48; Cevdet Paşa, *Târih*, İstanbul 1309, VII, 31-35, 83, 166-168, 205-214, 244; Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrme Emîrleri*, Ankara 1972, s. 115, 117-118; Carra de Vaux, *Les Penseurs de l'Islam*, Paris 1984, V, 310-311; Zirikli, *el-A'âm* (nşr. Zühreyyr Fethullah), Beyrut 1986, IV, 27; J. H. Mordtmann, "İbn Saûd", *İA*, V/2, s. 800; G. Rentz, "Al-Dir 'iyya", *El²* (İng.), II, 321.

FERİDUN EMECEN

ABDÜLAZİZ es-SEMİNİ

(عبد العزيز السميني)

Ziyâüddîn Abdülazîz b. el-Hâcc İbrâhîm es-Semînî el-Yezkanî (ö. 1223/1808)

Meşhur İbâzî fakihî.

1130'da (1717-18) Vargla'da (Vercelân-Ouargla) doğdu. Kırk yaşlarında, Benî Yezkan'da Cerbeli Şeyh Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Sâlih'in derslerine devam

etti. Ondan İbâzî fıkıhı, kelâm ve hadis okudu. Kısa sürede ilmiyle, zekâ ve takvâsıyla ün yaptı. Hocası Ebû Zekerîyyâ gibi bölgede yeni hareketin öncülüğünü yapan Abdülazîz es-Semînî, Cezayir'in güneydoğusunda Vâdi Mizâb'da İbâzîler'in lideri oldu. Halkı irşad ve ıslah gayesiyle İbâziyye mezhebinin esaslarını yaymaya çalıştı. Kuzey Afrika'da İbâzî ilmi hareketinin doğmasına da öncülük eden Abdülazîz'in eserleri yalnız orada değil, doğu İslâm dünyasında da mezhebin temel kaynaklarını oluşturdu. İlim, idare ve telifle geçen uzun bir hayatın sonunda Receb 1223'te (1808) Benî Yezkan'da vefat etti.

Bugün İbâzîler'e göre Mizâb'da yaşamış en büyük âlimlerden biri Abdülazîz'dir. En önemli eseri *Kitâbü'n-Nîl ve şifâ'ü'l-'alîl*'dir. Eser, Mâlikî âlimlerinden Halîl'in *el-Muhtaşar*'ındaki metodu takip etmekle beraber ondan daha açık ve anlaşılır bir üslûpla kaleme alınmıştır. *Kitâbü'n-Nîl*, İbâzîler'in daha önce Cerbe, Cebelinefûse, Uman, Nefzâve ve Mizâb gibi bölgelerde oluşturdukları İbâzî fıkının en önemli kaynaklarına dayanmakta olup basılmıştır (Kahire 1305, I-II). Eser bugün özellikle Güney Cezayir İbâzîleri'nin kendisiyle amel ettikleri ana kaynaktır; ayrıca E. Zeys'in İbâzî hukukuyla ilgili çalışmalarına da temel teşkil etmiştir. *Kitâbü'n-Nîl*, meşhur İbâzî âlimlerden Muhammed b. Yûsuf Atfiyeş (Ettafeyyîş) tarafından şerhedilmiştir; bu şerh de basılmıştır (Kahire 1342, I-VIII; Beyrut 1973, I-XVII). Abdülazîz'in *Tekmilü mâ eħalle bihi Kitâbü'n-Nîl* (veya *Tekmiletü'n-Nîl*) adlı eseri de Tunus'ta basılmıştır.

Diğer başlıca eserleri şunlardır: 1. *el-Esrârü'n-nûrâniyye*. Ebû Nasr Nûh b. Feth el-Melûşâî'nin *el-Kaşidetü'n-nûniyye*'sinin şerhi olup namaza dairdir (Kahire 1306). 2. *en-Nûr*. Dinin temel esaslarına dair olup basılmıştır (Kahire 1306). 3. *Me'âlimü'd-dîn*. İbâzî akaidine dair olan bu eser, diğer mezheplerin görüş ve delillerinin red ve tenkidinden ibarettir. 4. *el-Verdül-bessâm fî riyâzi'l-aħkâm*. Özellikle muhakeme usulüne dair konuları ihtiva eden muamelelâta dair muhtasar bir fıkıh kitabıdır. 5. *Tâcül-manzûm min düreril-min-hâcî'l-ma'lûm*. Bu da İbâzî fıkına dairdir. 6. *Muhtaşarül-Mişbâh min Kitâbi Ebî Mes'ele ve'l-elvâh*. Miras hukukuna dair muhtasar bir eserdir. 7. *İkdül-cevâhir*. Ceytâlî'nin *Kanâtirü'l-hayrât* (Kahire 1307, I-III) adlı eserinin

muhtasarı olup akaid ve fıkıh konularını ihtiva eder. 8. *Ta'âzumü'l-mevceyn 'alâ mericil-bahreyn* (*Zû'n-nûreyn 'alâ mericil-bahreyn*). 9. *Muhtaşaru hukuķi'l-evzâc*. Karı kocanın karşılıklı hak ve görevlerine dairdir. 10. *Muhtaşaru havâşit-tertib*. Rebî' b. Habîb el-Ezdî'nin *Müsned*'i üzerine yapılan hâşiyelerin özetinden ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Zeys, *Législation Mozabite, son origine, ses sources, son présent, son avenir*, Paris 1886; a.mlf., "Le mariage et sa dissolution dans la législation mozabite", *La Revue algérienne de législation et de jurisprudence*, Alger 1887-88; Ettafeyyîş, *Risâle fî ba'zi tevârîhi ehli Vâdi Mizâb*, Cezayir 1326/1908, s. 47-48; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 692; II, 697, 892; Zirikli, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 135; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'el-lifti*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), V, 239; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fî'l-Cezâir*, Kahire 1399/1979, s. 457; Smogorzewski, *'Abd al-A'ziz, ses écrits et ses sources* (yayınlanmamış); C. Motylinsky, "Bibliographie du Mzab", *Bulletin de Correspondance Africaine*, III, Alger 1885, s. 15-72; a.mlf., "L'Aqida des Abadhites", *Recueil de Mémoires et de Textes*, Alger 1905, s. 505-545; J. Schacht, "Bibliothèques et manuscrits abadites", *RAfr.*, 446-448 (1956), s. 375-398; A. de Motylinski, "Abdülaziz", *IA*, I, 61; a.mlf., — [T. Lewicki], "'Abd al-'Aziz b. al-Hâdjidj İbrâhîm", *El²* (Fr.), I, 58-59.

MUHAMMED SÜVEYSİ

ABDÜLAZİZ b. SUÛD

(عبد العزيز بن سعود)

Abdülazîz b. Abdirrahmân b. Faysal (1880-1953)

Bugünkü Suudi Arabistan Devleti ve Krallığı'nın kurucusu.

Suûdî hânedanına mensup olması dolayısıyla İbn Suûd diye de anılır. 2 Aralık 1880'de Necid'in merkezi Riyad'da doğdu. Küçük yaşta özel hocalardan dinî bilgiler ve Kur'ân-ı Kerîm öğrendi. 1891'de Hâil Emîri Muhammed İbnü'r-Reşîd ve kabilelerinin Riyad'ı işgal etmeleri üzerine babası ile beraber Kuveyt'e sığındı. Bu sırada Osmanlı Devleti tarafından kendilerine aylık 60 lira maaş bağlandı. On yıl kadar burada kaldıktan sonra, İbnü'r-Reşîd'e karşı başlatılan ayaklanmalardan faydalanarak Riyad'a geldi ve 15 Ocak 1902'de burayı ele geçirdi. Ardından, babası Abdurrahman'ın hak ve salâhiyetlerinden feragat etmesiyle Vehhâbî emîri oldu.

Abdülazîz, daha sonra İbnü'r-Reşîd'e karşı mücadelesini sürdürdü. Kuveyt